

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Studijní opora k předmětu kombinované formy studia

předmět

SOCIOLOGIE RODINY

obor

Sociální pedagogika

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Vysvětlivky k používaným symbolům

ÚVOD KE STUDIU PŘEDMĚTU NEBO KONKRÉTNÍHO TÉMATU

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

prověřují, do jaké míry student text a problematiku pochopil, zapamatoval si podstatné a důležité informace

SHRNUTÍ

shrnutí tématu

ZÁKLADNÍ TEMATICKÉ OKRUHY

vyzdvihuje důležité či nové termíny, nebo hlavní body, které by student při studiu tématu neměl opomenout

LITERATURA

použitá ve studijním materiálu, pro doplnění a rozšíření poznatků

POŽADAVKY NA UKONČENÍ KURZU

student se zde dozví, jakým způsobem bude kurz ukončen (test, seminární práce, projekt, ústní zkouška apod.)

ÚVOD DO STUDIA PŘEDMĚTU (ANOTACE)

Předmět studuje rodinu jako téma sociologické analýzy v historické perspektivě i z pohledu aktuálních sociologických teorií. Přestavuje dostupné koncepty analýzy rodiny s ohledem na využití v sociální pedagogice.

CÍLE PŘEDMĚTU:

Cílem předmětu je seznámení se sociologickým pojetím a interpretací rodiny, jeho vývojem a současnými aktuálními tématy.

OSNOVA PŘEDMĚTU:

1. Sociologie rodiny jako speciální sociologická disciplína, její vznik a vývoj.
2. Rodina jako sociální instituce, malá sociální skupina a primární socializační činitel. Rodina v historické perspektivě a v pohledu vybraných sociologických teorií.
3. Funkcionální pohled na rodinu, rodina jako systém v systému. Základní funkce rodiny a jejich historická proměna.
4. Rodina v stratifikačním systému společnosti, rodinná identita. Rodina a stát, rodinná politika.
5. Charakteristiky současné rodiny. Rodina moderní a postmoderní. Rodina v teorii individualizace. Aktuální problémy rodiny.
6. Manželství a partnerství v současnosti. Manželství jako sociální instituce. Charakteristiky párových vztahů současné doby.
7. Žena a muž v rodině a ve společnosti, genderová studia. Dělbá rolí v rodině.
8. Rodičovství a socializační funkce rodiny. Mateřství a otcovství jako sociální fenomén. Děti v dnešní rodině.
9. Rodina a soužití generací. Generační problémy.
10. Rodičovství a kariéra. Problematika sladování rodičovství a profese v současné době. Sociální politika a podpora rodiny.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

ZÁKLADNÍ LITERATURA

- BAUMAN, Z. *Tekutá láska: o křehkosti lidských pout.* 1. vyd. Praha: Academia, 2013. 156 s. ISBN 80-200-2270-7
- BECK, U. a BECK- GERNISHEIM, E. *Dálková láska: životní formy v globálním věku.* 1. vyd. Praha: SLON, 2014. 238 s. ISBN 978-80-7419-164-0
- DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny.* 1. vyd. Praha: Panorama, 1989. 128 s. ISBN 80-7178-249-1
- GOODY, J. *Proměny rodiny v evropské historii.* 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 229 s. ISBN 80-7106-396-7
- KRAUS, B. et al. *Životní styl současné české rodiny.* 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 247 s. ISBN 978-80- 7435- 544-8
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť.* 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. ISBN 80-901424-7-8
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny.* 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 250 s. ISBN 80-85850-75-3
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost.* 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 312 s. ISBN 80-86429-58-X
- *Proměny současné české rodiny : (rodina - gender - stratifikace).* Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 170 s. ISBN 80-85850-93-1.
- RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě.* 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 265 s. ISBN: 80-86429-01-6

DOPORUČENÁ LITERATURA

- ALAN, Josef. *Etapy života očima sociologie.* 1.vyd. Praha: Panorama, 1989. 440 s. ISBN 80-7038-044-6
- BADINTER, Elisabeth. *Materská láska.* 1. vyd. Bratislava: Aspekt, 1998. 277 s. ISBN 80-85549-04-2
- BADINTER, Elisabeth. *XY: o mužské identitě.* 1. vyd. Praha: Paseka, 2005. 266 s. ISBN 80-7185-727-0
- BALOGOVÁ, Beáta, ŽUMÁROVÁ, Monika. *Medzigeneračné mosty.* 1. vyd. Košice: Menta média, 2009. 112 s. ISBN 978-80-89392-08-7
- BLÁHA, Arnošt I. *Dnešní krise rodinného života.* 2. vyd. Brno: Česká grafická unie, 1941.
- BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. 145 s. ISBN 80-7184-775-5
- CHEAL, David J. *Sociology of family life.* Houndmills: Palgrave Macmillan, 2002. xi, 192 s. ISBN 0-333-66575-9.
- *Děti na psí knížku? : mimomanželská plodnost v ČR.* Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007. 155 s. ISBN 978-80-7330-128-6 (brož.).
- DUDOVÁ, Radka - HASTRMANOVÁ, Šárka. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti.* 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. 129 s. Sociologické studie/Sociological Studies. ISBN 978-80-7330-124-8 (brož.).
- *Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě.* 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. 153 s. Sociologické studie/Sociological Studies. ISBN 80-7330-092-3 (brož.).
- GATRELL, Caroline. *Hard labour: the sociology of parenthood.* Maidenhead: Open University Press, 2005. x, 236 s. ISBN 0-335-21488-6

- GOODE, W. J. (Ed.) *Readings on the Family and Society*. Prentice-Hall, Inc., 1964. 242 s.
- GOODE, W. J. *The Family*. vyd. neuv. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1964. 117 s.
- HAMPLOVÁ, Dana, ŠALAMOUNOVÁ, Petra, ŠAMANOVÁ, Gabriela. *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006. 307 s. ISBN 80-7330-082-6
- HAŠKOVÁ, Hana - POMAHAČOVÁ, Jana. *Rodičovství a bezdětnost ve vybraných časopisech pro ženy a pro muže*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. 107 s. Sociologické studie/Sociological Studies. ISBN 80-7330-111-3 (brož.).
- HORSKÁ, P. et al. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. 474 s. ISBN 80-7038-011-X
- HORSKÝ, J. a SELIGOVÁ, M. *Rodina našich předků*. Praha: Lidové noviny, 1997. 141 s. ISBN 80-71061956
- KATRŇÁK, Tomáš. *Spříznění volbou? : homogamie a heterogamie manželských párů v České republice*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 239 s. Studie; sv. 52. ISBN 978-80-86429-98-4
- MACH, Petr. *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?* 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006. 87 s. ISBN 80-86547-51-5
- MAŘÍKOVÁ, Hana - VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna? : uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. 103 s. Sociologické studie/Sociological Studies. ISBN 978-80-7330-135-4 (brož.).
- *Modernizace a česká rodina*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2003. 348 s. ISBN 80-86598-61-6.
- OATES-INDRUCHOVÁ. *Dívčí válka s ideologií*. Praha. 1. vyd. : Sociologické nakladatelství, 1998. 304 s. ISBN: 80-85850-67-2
- *Od patriarchy k tatínkovi: západoslovanské modely otcovství*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. 233 s. ISBN 978-80-7041-407-1 (brož.).
- *Práce a péče. Proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. 1. Vyd. Praha: Slon, 2008. 162 s. ISBN 978-80-864298-94-6
- *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. 105 s. Sociologické studie/Sociological Studies. ISBN 80-7330-112-1 (brož.).
- *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Vyd. 1. Boskovice: Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti) Masarykovy univerzity v Brně, 2008. 328 s. ISBN 978-80-7326-140-5
- SWISS, Deborah, WALKER, Judith P. *Women and the work/family dilemma: how today's professional women are confronting the maternal wall*. New York: Wiley, 1993. 255 s. ISBN 0-471-53318-1
- VÝROST, Josef. *Aplikovaná sociální psychologie*. 1. vyd. Portál, Praha: Portál, 1998, s. 326 – 327. ISBN 80-7178-269-6
- WYNESS, Michael G. *Childhood and society: an introduction to the sociology of childhood*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2006. 268 s. ISBN 0-333-94649-9
- *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. 307 s. ISBN 80-7330-082-6

POŽADAVKY NA UKONČENÍ KURZU

Úkolem studenta je prostudovat témata nastíněná v rámci řízených konzultací hlouběji prostřednictvím povinné a doporučené literatury. Student zpracovává úkoly zadané ve studijní opoře s použitím zde doporučené studijní literatury. Zároveň vypracovává vlastní seminární práci v rozsahu 6 – 8 stran textu, která je analýzou drobného vlastního výzkumného šetření k problematice rodiny. Volba tématu je ponechána na studentovi, zpracování může být vedeno jak kvantitativní, tak kvalitativní strategií.

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Cílem úvodního tématu je získat představu o sociologii rodiny jako speciální sociologické disciplíně, utvořit si představu o studiu rodiny v rámci sociologie, o vývoji a historickém kontextu studia rodiny v rámci sociologie. Studenti se seznámí s hlavními směry, paradigmaty a osobnostmi.

Způsob výuky: Téma je přednášeno částečně v rámci výuky a doplněno samostudiem.

ZÁKLADNÍ TEMATICKÉ OKRUHY

- Rodina jako téma sociálních teorií
- Antropologické výzkumy rodiny a příbuzenství jako ideový zdroj pro studium rodiny
- Počátky sociologie rodiny, historicko-právní škola, E. Durkheim, sociálně-kritické studie rodiny
- Klasické teorie rodiny
- Velké teorie rodiny
- Systémové teorie a rodina
- Interpretativní teorie rodiny
- Rodina ve světle teorie konfliktu
- Česká sociologie rodiny – vývoj a současnost
- Výzkumné instituce a současná témata sociologie rodiny

Klíčová slova:

sociologie rodiny – vývoj – školy – směry - paradigmaty

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Snaha o vysvětlení principů, na nichž je sociálně založena lidská reprodukce, je stará jako lidstvo samo. Příbuzenská organizace je pro člověka podstatná od okamžiku, kdy zakládá jakkoli primitivní společnost a ustavuje se jako Homo sapiens. Snaha pochopit genealogické struktury a příbuzenské a klanové vazby má dlouhou historii, již nejstarší literární památky obsahují vlastně určitou teorii rodiny. Sociologie se na počátcích svého rozvoje pokoušela rozvíjet také tematiku rodiny na zákla-

dě pozitivistického pohledu na zkoumaná témata. V 19. století čerpala svoji inspiraci z tzv. historicko-právní školy a z myšlenek sociálních reformátorů a kritiků společnosti.

Sociologie rodiny vzniká kolem roku **1850 v souvislosti** se vznikem sociologie jako takové, již **Comte** zmiňuje rodinu ve svém díle. V tomto období je rodina zmiňována v řadě prací různých autorů. **Historicko-právní škola** - klade si otázky týkající se norm, zejména právních, vztahených k rodinnému životu, vycházejí z předpokladu, že tyto normy ovlivňují nejen rodinné, manželské, rodičovské, sexuální a příbuzenské chování, ale i skrze rodinu zprostředkovávané sociální praktiky, role a povinnosti v celé společnosti. Nejvýraznější postavou je **Henry Sumner Maine** - rodině přisuzoval centrální význam jako právní jednotce i jako sociální instituci.

Pohled na rodinu jako na instituci je cílem **evolucionistické školy H. Spencera** – abychom porozuměli vyšším formám rodinného života, musíme je sledovat od nejnižších tvarů, jež jsou charakteristické pro nejprimitivnější společnosti. Společnost chápe jako vyšší stadium vývoje přírody, relativizoval také monogamii jako původní formu manželského vztahu. Na konci století probíhá velká **diskuse o původní promiskuitě, matriarchátu, patriarchátu a skupinových manželstvích** (inspirováno zprávami dobových cestovatelů a etnografů o životě přírodních národů).

E. Durkheim se také zabýval sociologií rodiny (napsal dokonce Úvod do sociologie rodiny – vstupní údaje jsou právní prameny). Jeho dílo **Manželská rodina** ukazuje soudobý typ rodiny, což je **manželská rodina**, proti ní staví tradiční **rodinu patriarchální** (rodiče, ženatí synové a jejich ženy a děti). Dnešní manželská rodina vzniká jako důsledek vydělení se nukleární rodiny z příbuzenské rodiny.

V tomto období se objevují také **sociálně kritické studie rodiny**, které se snaží o ozdravení rodiny nejnižších sociálních vrstev, zvláště rodiny městského proletariátu (např. August Bebel).

Počátky empirických výzkumů jsou spojeny s **Frédéricem Le Playem** (studie **Evropští dělníci** – 36 hornických rodin). Řada autorů k datu jejího vydání **1855** datuje faktický vznik sociologie rodiny (Le Play žil v rodinách jako podnájemník, studoval rodinné rozpočty, vytvořil dotazníky pro jejich studium a opatřil vše komentářem, velmi rozvinul sociologickou metodologii – velmi inspirativní – mnoho následovníků - Le Playovy typy rodiny – **patriarchální rodina, nestabilní rodina, rozvětvená rodina**).

Další rozvoj s rozvojem empirických výzkumů – **20. – 30. léta** – zájem o otázky mikrostruktury – o malé sociální skupiny, krizi rodiny dává na do souvislosti s průmyslovým rozvojem. Runkcionální pohled na rodinu ukazuje, jakou funkci rodina vzhledem ke společnosti hraje – např. **Malinowski** – přímé pozorování reality (Trobriadské ostrovy v Melanésii, pokusil se odpovědět na otázky funkcí rodinných institucí vzhledem k jejich uplatnění v celospolečenském systému).

Dále se rozvíjí zájem spíše o dílčí problémy (nerovné postavení žen, oslabení rodinné autority, vztahy v rodině, počátky manželského poradenství, ...).

Rodina rozpracována v rámci strukturního funkcionalismu **T. Parsonse** 50. léta 20. století (**Parsons, Bales – dílo Rodina, socializace a interakční proces, 1955**).

Reakcí na Parsonse byla teorie „manželské rodiny“ **Williamu J. Goodeho** (kniha Svě-

tová revoluce a rodinné vzorce). Obě práce jsou podobné, ale též se velmi odlišují. **Parsons** vidí rodinu především jako sociální skupinu a instituci plnící významné funkce v sociální struktuře. **Goodeho** zajímá rodina ve své ideáltypičnosti, jako ideál, jako určitý vzorec rodinného chování a vzájemných vztahů.

Kritika těchto modelů (60. léta) – řada empirických výzkumů

Studium dělnických rodin, starých lidí v rodině

Vytvořen koncept tzv. **core family** – tvořena dvěma rodina prarodičů a rodinou v reprodukčním věku, jež vznikla sňatkem jejich dětí a vnoučata vychovává (viz schéma s. 52, Možný)

Stejně tak šetření potvrzovala, že pro vztahy mezi generacemi jsou z dospělých dětí významnější dcery (vztah po mužské linii též není zanedbatelný, zvláště ve světě práce a obchodu)

Teorie rodiny po rozpadu klasických teorií

Teorie sociální směny – 60. léta – založena na předpokladu, že lidé se snaží o maximalizaci svého prospěchu, základní pojmy – náklady a výnosy

V rámci této teorie se řeší především rozvodové chování

Tyto teorie jsou samozřejmě také předmětem diskuse a kritiky, zanedbávají množství proměnných

Další teorie – teorie **systemu a symbolického interakcionismu**

Významné pojmy - systém, interakce, instituce a role

Zvláště významný je koncept – role – **G. H. Mead a CH. H. Cooley** – přebírání rolí, zobecněný druhý, odstup od role a vnitrorolový a meziorolový konflikt – zvláště používáno v 70. a 80. letech při studiu fenoménu nástupu žen a matek do placeného zaměstnání

Dvě důležité mikroteorie

- **teorie navýšení** – zvládání více rolí zvyšuje výkonnost, zkušenosti, schopnosti, dovednosti získané v jedné roli se zúročí i v dalších rolích

- **teorie přetížení** – dvojitá břemena zaměstnané ženy, na které zůstala péče o domácnost a přibyla jí práce v zaměstnání, opírá se o koncept napětí v roli, vzájemně si konkurující role vyčerpávají aktéra

- (v českém prostředí řeší tuto problematiku práce Možného – Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů (1983)

Rodina a teorie sociální konstrukce reality

Berger a Luckmann (1967), aplikace v sociologii rodiny **Manželství a konstrukce reality** (Berger a Kellner, 1964)

Např. partneři při vzniku rodiny konstruují novou realitu na základě toho, co považovali za jisté ve svých orientačních rodinách

70. léta – teorie konfliktu – tři složky, marxismus, freudismus a feminismus

Vlivný zdroj – dílo R. Dahrendorfa, H. Marcuse, francouzský neomarxismus (Phillipe Aries – dětství jako sociální konstrukt)

Peter Laslett – anglický historický demograf – výzkum starých farních matrik

Podávali nový pohled na historii evropské rodiny

Podali obraz soukromého života, rodiny a společnosti ve vzájemném propojení

Další teoretický rámec – **sociobiologie** – **od přelomu 70./80. let** – stará otázka, co je v lidském jednání a institucích dán o genetickou výbavou člověka jako přírodního druhu a co je naučeno a kulturně determinováno, např. mužské a ženské chování a role v rodině

Česká sociologie rodiny

Začíná s **T. G. Masarykem** – vychází z liberálních tradic, Charlotta Masaryková přeložila kultovní knihu liberálního hnutí ženské emancipace Poddanství žen Johna Sturta Milla do češtiny

E. Chalupný též věnoval pozornost rodině v rámci sociologie, ale ani on nenapsal monografii o rodině

I. A. Bláha – Sociologie dětství a Dnešní krise rodinného života
Rodina je dle něho v krizi už od literárních společností

Otakar Machotka – habilitační práce K sociologii rodiny: příspěvek k metodám empirické sociologie (1932)

Machotka, Ullrich Sociálně potřebné rodiny v hl. m. Praze (1936) – 13000 pražských rodin, které dostali sociální či hospodářskou pomoc ze strany pražského magistrátu, jedinečný materiál o jejich bydlení, hospodaření a životním způsobu – cenný zdroj poznán chudých českých rodin tohoto období

František Uhlíř – dílo Sociologie rodiny (1947) – pohled na sociální poměry žáků základních škol v posledních letech před válkou v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (nebyl sociolog, je to však zajímavý materiál)

Ivo Možný – Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů (1983)

Další rozvoj v 90. letech, dílčí výzkumy

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. s. 13 – 92. ISBN 80-86429-58-X

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Stručně charakterizujte vývoj sociologie rodiny od 19. století po současnost
2. Vyjmenujte významné autory české sociologie rodiny
3. Vyhledejte prostřednictvím elektronických zdrojů české výzkumné instituce, které se tematikou rodiny zabývají

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 2:

Rodina jako sociální instituce, malá sociální skupina a primární socializační činitel. Rodina v historické perspektivě a v pohledu vybraných sociologických teorií.

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Cílem tématu je představit rodinu jako významnou sociální instituci a sociální skupinu a osvětlit její místo v socializaci lidského jedince. V rámci tématu je stručně nastíněn vývoj rodiny, jejího složení, funkcí, postavení ve společnosti a sociálních rolí v rodině a pohled některých sociologických teorií na rodinu.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno částečně v rámci výuky a doplněno samostudiem.

ZÁKLADNÍ TEMATICKÉ OKRUHY

- Rodina jako sociální instituce
- Rodina jako malá sociální skupina
- Rodina jako primární sociální skupina
- Rodina v historické perspektivě
- Otec, matka a dítě v rodině
- Rodina ve společnosti
- Funkce rodiny

Klíčová slova:

Sociální instituce – sociální skupina – rodina – historie rodiny

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Sociologie vystupuje jako disciplína s mnoha otázkami a ještě více odpověďmi. Na otázku, co je to rodina se nabízí několik odpovědí:

Odpověď 1:

Je to přirozená struktura, která plní funkce – viz antropologie

Tato odpověď vzniká v souvislosti se zpochybněním klasického konceptu rodiny, který byl postaven na pracích sociálních antropologů, kteří rodinu vnímali jako „přirozenou“ jednotku každé společnosti, jejímž hlavním úkolem je socializace dětí (Malinowski, Murdock, Reiss)

Problémy – co pár bez dětí? Co osamělé matky? Co ostatní socializační činitelé? Je koncept příbuzenství jediný možný? Když se o dítě stará v průběhu týdne babička, kdo je jeho rodina?

Má souvislost také s rodinnou politikou. Když rodiče neplní svoje úlohy a nestarají se o děti, mají jim být odebrána rodičovská práva? Kdo má právo učinit takové rozhodnutí o tom, že rodiče nejsou pro dítě tou „správnou“ rodinou?

Odpověď 2

Je to jakákoliv sociální konstrukce

Opozice názorů, že rodina není přirozený fenomén.

Feministická perspektiva – rodina je spíše viděna jako element ideologie, který idealizuje péči o děti, která chybí v odosobněném, byrokratickém a industrializovaném systému, podle takového přístupu jsou ženy vtahovány zpět do rodiny. Avšak rodina je v tomto pohledu konstrukce vytvořená zákonem. Taková definice rodiny se může měnit a záleží na společenských a politických podmínkách.

Etnometodologie – veřejné pojetí rodiny je výsledkem procesů konstrukce názorů v sociálním životě (Gubrium, Holstein)

Takové diskuse vedly některé autory k tomu, že uvažují o tom, vůbec rodinu nedefinovat a ani se o to nepokoušet (Bernardes, 1985, 1999)

V tomto pojetí je každá definice rodiny ideologický koncept, který musí být pochopen v rámci politického kontextu

S ohledem na to pozitivisté prohlašují, že nebude možné vybudovat solidní teorii rodinného života, založenou na testovatelných tvrzeních, pokud neexistuje precizní a generalizovatelná definice rodinné jednotky.

Zřejmý je fakt, že rodina nabývá různých podob a může tak být viděna různou optikou.

Rodina jako sociální instituce – dvojí vidění sociálních institucí:

- a) je to způsob jednání a uspořádání vztahů, který plní funkce
- b) je to jakýkoliv způsob široce akceptovatelný způsob jednání (Jak bychom v parku poznali, kdo jsou členové rodiny?)

Odpověď c)

Je to malá sociální skupina

V této souvislosti se ptáme

Kdo tvoří rodinu? (Základní sociologická otázka)

Co rodina dělá? Čím se zabývá?

Jaké jsou vztahy uvnitř rodiny?

Jaké jsou vztahy s ostatními skupinami?

Kdo tvoří rodinu?

Odpověď

- A) rodiče a děti – nukleární rodina (Parsons, klíčová stavební jednotka společnosti) – manželská rodina, nemanželská rodina,
- B) rodiče, děti a další příbuzní – rozšířená rodina (modifikovaná rozšířená rodina – Litwak, spolupráce autonomních rodin)
- C) jakýkoliv 1 rodič a dítě – neúplná rodina
- D) pouze partneři – jsou rodina???

Rodina jsou ti, kdo jsou pro nás významní a máme k nim emocionální vztahy.

V tomto smyslu se hovoří v sociálních vědách o rodinných hranicích – jedná se o pomyslnou bariéru, která odděluje lidi, kteří jsou v rodině a kteří nejsou (např. pozvání na svatbu, oslavy, atd...) Některé bariéry jsou velmi viditelné, jiné méně.

Různé modely příbuzenských vztahů – patrilinearita, matrilinearita, patrilokalita, matrilokalita.

Koncept core family (Rosser, Harris, 1965), základní jednotkou příbuzenstva není nukleární rodina, ale tzv. core family která vzniká mezi generacemi po sňatku dětí

Viz Možný, s. 60

Co rodina dělá?

Z toho, co členové rodiny běžně dělají, lze usoudit na to, jaké má rodina funkce.

Z jistého pohledu je funkcionální definice rodiny zaměřena na to, co členové dělají společně a především na to, co dělají, aby podpořili jeden druhého (Zimmerman, 1988, Vanier Institute of the Family, 1994) – funkcionalismus – rodina je jednotka která plní funkce (a tento fakt jí pomáhá přežít)

1. fyzická podpora a péče o členy rodiny – pečovatelská fce
2. reprodukce prostřednictvím rození dětí či adopce – reprodukční fce
3. socializace (dětí, nejen...) - socializačně výchovná fce
4. sociální kontrola členů
5. produkce, distribuce a konzumace zboží a služeb – ekonomická fce

6. podpora motivace a morálky láskou – emocionální fce

Jaké jsou vztahy v rodině

Vztahy na různých úrovních

Rodiče mezi sebou, rodiče a děti, děti mezi sebou

Vztahy s dalšími rodinnými příslušníky

Záležitost interakce a komunikace

Jak často se spolu vídají, komunikují, atd. viz Možný

Jaké jsou vztahy rodiny k jiným sociálním skupinám?

Rodina je na dalších sociálních skupinách závislá, zvláště v tržní ekonomice, závislost rodiny na trhu – rodinná ekonomika, jak velké jsou příjmy a jak velké výdaje

Elder – studie dětí ve 30. letech 20. století - Kalifornie Oakland studoval vliv ekonomické situace na změny rodinného života těchto dětí

To souvisí s otázkou, jaký je vliv změn ve společenských ekonomických podmínkách na rodinu a opačně, jaký je vliv změn v rodině na ekonomiku a společnost

Kauzální teorie – ekonomický determinismus (Fine, 1992) – jak reagují rodiny na změny ekonomiky

Jiné odpovědi tvrdí, že tak činí důmyslnými rodinnými strategiemi – odpovídají na změny a není to pouhý vliv ekonomických změn- rodinné strategie jsou tedy organizovaným pokusem členů rodiny zlepšit jejich rodinnou situaci (např. žena půjde do práce, muž zůstane na mateřské) – nejdůležitější jsou strategie přežití

Takovým způsobem působí rodiny na další skupiny a celou společnost. Když určitý počet rodin udělá některá opatření ve stejném čase – může to silně ovlivnit celou společnost nebo její část – viz současná krize, pokles plodnosti....

To vše pak souvisí s rodinnou politikou a je otázkou vztahu rodiny a státu

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

- GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 229 s. ISBN 80-7106-396-7
- HORSKÁ, Pavla et. al. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. 474 s. ISBN 80-7038-011-X
- HORSKÝ, Jan, SELIGOVÁ, Markéta. *Rodina našich předků*. Praha: Lidové noviny, 1997. 141 s. ISBN 80-71061956.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. s. 8 - 80. ISBN 80-901424-7-8
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. s. 13 - 28. ISBN 80-86429-58-X

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Podle publikace O. Matouška popište stručně historický vývoj podoby rodiny.
2. Charakterizujte základní funkce rodiny.
3. Vysvětlete, jak se v rodině realizuje výchovná funkce, a pokuste se postihnout proměny této funkce v průběhu vývoje rodiny.

Prostor pro odpovědi:

Téma

č. 3.:

Funkcionální pohled na rodinu, rodina jako systém v systému. Základní funkce rodiny a jejich historická proměna.

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Cílem tématu je poukázat na systémovou perspektivu rodiny (aplikovat lze i principy sociální teorie systémů L. Bertalanffyho). Rodina je chápána jako funkční systém, který má svoje prvky, strukturu, vzájemné vazby mezi prvky, funkce. Téma rozebírá jednotlivé funkce rodiny a jejich vztah směrem k rodině jako jednotce a směrem ke společnosti. Zamýšlí se nad proměnami jednotlivých funkcí rodiny v průběhu historického vývoje i nad současnými očekáváními od rodiny.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno částečně v rámci výuky a doplněno samostudiem.

ZÁKLADNÍ TEMATICKÉ OKRUHY

- Rodina jako systém
- Rodina jako příbuzenský systém
- Rodina jako systém vztahů
- Funkce rodiny
- Funkce reprodukční
- Výchovně – socializační funkce rodiny
- Funkce emocionálně – stabilizační
- Funkce ekonomická a pečovatelská
- Autonomie rodiny
- Rodina a stát

Klíčová slova:

Rodina – systém - funkce

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Z hlediska systémových teorií je rodina systémem složeným z jednotlivých prvků, spojených vzájemnými vazbami ve funkční celek, který uspokojuje potřeby svých členů stejně jako potřeby systému, jehož je součástí (společnosti). Z hlediska sociálně-pedagogického pohledu je rodinu třeba chápat jako komplexní celek, v němž narušení jedné části (funkce, vazby) se projeví v celém systému. Naopak je možné chápat rodinu jako flexibilní systém, který je schopen nalézat řešení a kompenzovat vnitřní problémy systémem opatření a způsobů chování.

Funkce rodiny:

a) biologicko-reprodukční (sexuální) – zabezpečuje udržení života početím a porozením nového člověka (nespočívá pouze v plození potomků, ale též v zabezpečení všech jeho potřebných podmínek pro život a pro jeho další vývoj)

b) ekonomicko-zabezpečovací – hmotné zabezpečení (příprava stravy, úklid, vedení domácnosti)

c) socializačně-výchovná – zájem a péče o dítě, jeho výchova, porozumění jeho vývoji a potřebám, rozvíjení jeho dispozic a schopností, prosazování jeho nejlepšího zájmu;

proces socializace – rodina jedna ze 3 primárních společenských skupin (skupina rodiny; skupina předškolní ⇒ školní ⇒ pracovní; skupina vrstevníků)

d) emocionální funkce – vázána na zralé lidi a je nejdůležitějším kohezivním faktorem rodiny (koheze = soudržnost)

Jedním z nejdůležitějších posláních rodiny je péče a ochrana pro jednotlivé členy v obdobích, kdy nejsou schopni se o sebe postarat.

Funkce rodiny se v průběhu historického vývoje rodiny měnily, jejich značnou část převzal na sebe stát. Funkcí, která je nejméně nahraditelná státem, je funkce emocionálně stabilizační (emocionální).

Poruchy funkcí rodiny:

Jde o situace, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou

= selhání některého člena nebo členů, které se projevuje v nedostatečném plnění nebo neplnění některých nebo všech základních funkcí

Přístupy k členění poruch rodiny:

1) etiopatogenetický přístup – příčiny:

objektivní ⇒ rodiče za to nemohou

subjektivní ⇒ rodiče za to mohou

smíšené – objektivní i subjektivní

- vzniklé situace:

rodiče MOHOU x NEMOHOU se o dítě náležitě postarat

rodiče CHTĚJÍ x NECHTĚJÍ se o dítě náležitě postarat

rodiče DOVEDOU x NEDOVEDOU (neumějí) se o dítě náležitě postarat

přílišná starost o dítě a jeho nadměrné ochraňování x hostilní vztah rodičů

k dítěti (⇒ k týrání, zneužívání dítěte, popř. k jeho fyzické likvidaci)

nezájem dítěte (dítě nechce žít ve vlastní rodině – „děti ulice“)

(konkrétní příklady – viz tabulka)

2) symptomatický přístup – projevy, jejich charakter, stupeň a vliv na dítě (nebo na jiné

členy rodiny)

3) terapeutický přístup – z hlediska nutnosti opatření vedoucích k odstranění nebo překonání poruchy rodiny

Přehled funkčnosti rodiny:

- funkční rodina - 85%,
- problémová rodina - 12 – 13 %, sledování rodiny,
- dysfunkční rodina - asi 2 %, nutná tzv. sanace rodiny (ozdravení, přijetí opatření k nápravě, pomoc)
- afunkční rodina - asi 0,5 %, jediným řešením odebrání dětí

Vliv poruch rodiny na dítě:

1) narušování fyzického zdraví:

a) aktivní (během těhotenství – nikotinismus matky; týrání a zneužívání dětí; fyzické přetěžování dětí prací aj.)

b) pasivní (zanedbávání, nedostatečná hygiena, přenosné choroby, podvýživa,

avitaminózy, nedodržování léčebných postupů u akutně či chronicky nemocných dětí aj.)

c) psychosomatické nemoci (koktání, enuréza – pomočování, enkopréza – neschopnost udržet stolicí, bolesti břicha, bolesti hlavy, mentální anorexie aj.)

2) narušování psychického zdraví ⇒ vznik tzv. maladaptivních poruch:

a) nová morbidita v oblasti psychických poruch – poruchy komunikace, agrese

b) školní obtíže – neklid, neurotické projevy, sociální izolace, hyperaktivita

c) psychická deprivace – často u dětí vychovávaných v ústavním zařízení

(emoční plachost, sociální izolace, agresivní chování, provokativní chování

k dospělým, ubližování zvířatům, časté žalování, přejídání, narcismus)

d) psychická subdeprivace – méně výrazná deprivativní symptomatologie (v rodinách s problémovými vztahy – alkoholismus, workholismus rodičů, neúplné rodiny, nechtěné děti)

e) poruchy chování – lhavost, útoky z domova, krádeže, šikánování

f) asociální chování:

- pasivní – únikové reakce: alkoholismus, kouření, drogy, sektářství, gamblerství

- agresivní – delikvence, kriminalita, extremistické skupiny, rasismus, vandalismus

- kompromisní – předčasná sexuální promiskuita

g) sebevražedné pokusy a sebevraždy

3) trestná činnost páchaná na dětech:

- ohrožování mravní výchovy

- sexuální zneužívání a prostituce dětí

- únosy dětí a obchodování s dětmi

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

- DE SINGLY, Francois. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1989. s. 8 – 19. ISBN 80-7178-249-1
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. s. 8 - 11. ISBN 80-901424-7-8
- VÝROST, Josef. *Aplikovaná sociální psychologie*. 1. vyd. Portál, Praha: Portál, 1998, s. 326 – 327. ISBN 80-7178-269-6

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Zakreslete schematicky Vaši rodinu jako systém vztahů.
2. Vymezte konkrétně způsoby naplňování jednotlivých funkcí rodiny ve vašem rodinném systému.
3. Jakým způsobem a v kterých funkcích spolupracuje vaše rodina se státem a jinými institucemi?

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 4:

**Rodina v stratifikačním systému společnosti,
rodinná identita. Rodina a stát, rodinná
politika**

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Cílem tématu je seznámit studenty s vývojem postavením rodiny ve společnosti a s proměnlivou povahou vztahu rodiny a státu. Postavení rodiny v systému sociální stratifikace má svoje socializační a výchovné souvislosti a dopady. Rodinná a sociální politika jsou způsobem zásahu státu do rodinného života a životních šancí různých společenských tříd.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno částečně v rámci výuky a doplněno samostudiem.

ZÁKLADNÍ TEMATICKÉ OKRUHY

- diferenciacie spoločnosti, spoločenské vrstvy
- rodina jako součást společenské hierarchie
- sociální status rodiny – ano či ne
- třídní rozdíly v reprodukčním chování
- třídní rozdíly v péči o děti
- třídní rozdíly ve vzdělanostních šancích
- rodina a chudoba
- stát a rodina
- závislost rodiny na státu
- rodinná a sociální politika

Klíčová slova:

diferenciacie spoločnosti – rodina - stát

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Pojem nerovnosti ve společnosti patří k základním tématům sociologie. Rodina přitom zůstává základní jednotkou nerovnosti, je zároveň zdrojem nerovnosti šancí, tedy nejen jednotkou nerovnosti přítomné, ale i zdrojem nerovnosti reprodukované do budoucna. Třídní společnost se projevuje v různorodých aspektech týkajících se života rodiny. Sledovat lze třídní rozdíly v reprodukčním chování a v životním cyklu, třídní rozdíly v péči o děti i třídní rozdíly ve vzdělanostních šancích. Hlavním garantem solidarity v moderní společnosti se stává stát. Od konce 19. století zasahuje stát do rodiny mnoha způsoby a pomáhá snížit závislost rodiny na podpoře příbuzných a sousedů, ženy na muži a dítěte na rodičích. Stát také reguluje soukromou sféru rodiny množstvím opatření a stává se garantem individualizace. Hovořit lze dokonce o kontrole vztahové rodiny státem.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

- ČERVENKA, Jan. Rodina a životní úroveň v ČR. In *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. s. 267 – 279. ISBN 80-7330-082-6
- DE SINGLY, Francois. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1989. s. 36 - 52 ISBN 80-7178-249-1
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. s. 93 - 112. ISBN 80-86429-58-X

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Zamyslete se nad tím, jakým způsobem ovlivňuje příslušnost rodiny k určité sociální vrstvě vzorce socializace dětí.
2. Popište, čím rodina zvyšuje sociální šance dětí?
3. Shrňte, jak pracují v procesu přípravy dětí na jejich příští sociální zařazení rodina a škola, kde se jejich zájem shoduje a kde naopak tříští.
4. Popište, v jakých oblastech kontroluje a reguluje stát rodinu a rodinný život.

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 5:

Charakteristiky současné rodiny. Rodina moderní a postmoderní. Rodina v teorii individualizace. Aktuální problémy rodiny.

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Cílem tématu je poukázat na proměny charakteristik rodiny v pozdní modernitě a v postmoderně. Proměny rodiny jsou vnímány především z perspektivy proměn postavení jedince v rodině, vztahů v rodině, autonomie jedince, teorie individualizace. Téma se soustřeďuje na aktuální problémy rodiny vnímané jako důsledek změn v postavení jedince a charakteru vzájemných vztahů v rodině.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno částečně v rámci výuky a doplněno samostudiem.

ZÁKLADNÍ TEMATICKÉ OKRUHY

- proměny evropské rodiny v 2. polovině 20. století
- demografické proměny rodiny
- změny charakteru partnerských vztahů
- jedinec v rodině
- individuální autonomie a autonomie manželů v rodině
- závislost v rodině
- česká rodina na začátku 21. století

Klíčová slova:

charakteristiky rodiny – reprodukční chování – děti v rodině – vztahy v rodině

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Proměny rodiny, její podoby, složení, způsobu života, vztahů v rodině a vztahů s okolím patří mezi stěžejní témata sociologického studia rodiny i řady výzkumných prací. Zvláště patrnou a důležitou součástí sociologického studia se stávají tyto aspekty ve chvílích proměn rodiny, jakým je např. přechod od rodiny moderní k rodině postmoderní, a v těch momentech, které jsou provázeny řadou viditelných změn v oblasti reprodukčního chování a znaků rodiny. Proměny, které západoevropská rodina začala vykazovat v průběhu 60. let 20. století a které jsou označovány jako znaky tzv. druhého demografického přechodu, bylo a je možné sledovat i u české rodiny po roce 1989. Proměny provázejí charakter partnerských vztahů provázený nižší stabilitou a větším důrazem na individualitu, osobnost a sebenaplnění partnerů. Vztahy k dětem a celkově v rodině jsou charakterizovány větší demokratičností až liberálností, menší počet dětí v rodině, jejich posun do pozdějšího věku partnerů a častější rozpad rodiny proměňují postavení dítěte v rodině a jeho vztahy v celém rodinném systému. Příslušnost k rodině již není prvkem sociální struktury, ale důraz je kladen na individualitu jedince, což má svůj odraz i v rodině. Tuto skutečnost dobře osvětluje teorie individualizace. Nastíněný obraz současné rodiny však s sebou přináší řadu problémů, které se dotýkají řady oblastí, z nichž jednou z nich je i sociální pedagogika, sociální práce a pomáhající profese obecně.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

- DE SINGLY, Francois. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1989. s. 36 - 52 ISBN 80-7178-249-1
- CHORVÁT, Ivan. Rodinné vztahy, vazby a perspektivy na pozadí procesu modernizácie. In *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. s. 8 – 21. ISBN 80-7330-082-6
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. s. 27 – 37. ISBN 80-901424-7-8
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. s. 229 - 277. ISBN 80-86429-58-X

- *Proměny současné české rodiny : (rodina - gender - stratifikace)*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 170 s. ISBN 80-85850-93-1.

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Charakterizujte současnou rodinu z hlediska demografických charakteristik (sňatečnost, nesezdaná soužití, porodnost, počet dětí v rodině, rozvodovost, věk rodičů, ...)
2. Charakterizujte povahu změn ve vztazích v rodině.
3. Vysvětlete základní myšlenky teorie individualizace.

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 6:

Manželství a partnerství v současné době. Manželství jako sociální instituce. Charakteristiky párových vztahů současnosti.

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Téma nastiňuje charakteristiky partnerských vztahů v současné době, jejich utváření a vývoje, specifika manželského vztahu. Poukazuje na manželství jako sociální instituci a na jeho postavení v rodinném životě i v rodinných vztazích. Charakterizuje sociální aspekty utváření partnerských a manželských svazků především s ohledem na věk a vzdělání partnerů.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno částečně v rámci výuky a doplněno samostudiem.

ZÁKLADNÍ TEMATICKÉ OKRUHY

- Partnerské vztahy
- Manželství jako sociální instituce
- Teorie sňatkového trhu
- Sociální aspekty uzavíraných manželství – věk, vzdělání
- Opakované sňatky
- Nesezdaná soužití
- Párové vztahy
- Manželství, sexualita a romantická láska
- Confluent love - Giddens
- Názory mladých lidí na manželství
- Předmanželská soužití

Klíčová slova:

partnerské vztahy – manželství – láska – sociální aspekty párových vztahů

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Párová monogamická rodina je nejčastější, nikoliv však jedinou známou formou rodiny. Je kulturním ideálem západní civilizace. Manželská rodina je považována za integrální součást moderní doby našeho civilizačního okruhu a za jednu z klíčových institucí. V nejširším vymezení může být rodina definována jako institucionální zajištění lidské reprodukce, legitimní v dané společnosti. Lidská rodina jako sociální instituce musí proto obsahovat i jistý prvek trvalosti. Ten byl tradičně podporován institucí manželství. Vzájemná dohoda partnerů, kteří dojdou shody v tom, že jejich svazek má být trvalejšího rázu a má v něm být nastolena reprodukce, může být veřejně deklarována či může být soukromá a veřejně nevytvořená. Rozhodování partnerů o výběru vhodného protějšku pak sociologie reflektuje v teorii tzv. sňatkového trhu, v níž akcentuje především sociální charakteristiky samotného výběru. Nepotlačuje přitom psychologické a biologické momenty rozhodování, ale soustředí pozornost na další aspekty samotného výběru – věkovou homogamii, sousedství a teritoriální blízkost, etnickou a rasovou homogamii, náboženskou homogamii a vzdělanostní a třídní homogamii. Oddělení sexuálních vztahů a plození dětí prostřednictvím antikoncepční revoluce se také odrazilo v povaze vztahů, které se mohou odrážet v rozdílných přístupech mladých lidí k zakládání rodiny. Česká populace je přitom charakteristická svým prorodinným postojem a relativně vysokou hodnotou manželství i u mladých lidí.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

-

- BAUMAN, Z. *Tekutá láska: o křehkosti lidských pout*. 1. vyd. Praha: Academia, 2013. 156 s. ISBN 80-200-2270-7
- BECK, U. a BECK- GERNSEHEIM, E. *Dálková láska: životní formy v globálním věku*. 1. vyd. Praha: SLON, 2014. 238 s. ISBN 978-80-7419-164-0
- DE SINGLY, Francois. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1989. s. 871 – 120. ISBN 80-7178-249-1
- HAMPLOVÁ, Dana. *Láska, evoluce nebo neviditelná ruka sňatkového trhu?* In *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. s. 38 – 45. ISBN 80-7330-082-6
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. s. 51 – 55. ISBN 80-901424-7-8
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. s. 113 - 144. ISBN 80-86429-58-X
- *Proměny současné české rodiny : (rodina - gender - stratifikace)*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 170 s. ISBN 80-85850-93-1.
- HAMPLOVÁ, Dana. *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním*. Dostupné z http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/198_03-4%20text%20pro%20tisk.pdf

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Pro jakou skutečnost používá sociologie pojem sňatkový trh? Charakterizujte základní myšlenky této teorie.
2. Charakterizujte proměny lásky a sexuálních vztahů u dnešních partnerů.
3. Charakterizujte povahu manželství jako sociální instituce a popište vývoj uzavírání sňatků v ČR v posledních letech.
4. Na základě prostudovaných výzkumných šetření stručně charakterizujte postoje české populace k manželství a postoje mladé generace k uzavírání manželství.
5. Charakterizujte pojem *manželská homogamie*.

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 7:

Žena a muž v rodině a ve společnosti, genderová studia. Dělbba rolí v rodině.

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Cílem tématu je představit postavení muže a ženy v rodině na příkladu současné evropské rodiny, poukázat na stěžejní témata genderových studií a jejich využití v sociologii rodiny a zaměřit se na dělbu rolí v současné rodině a na stereotypy sociálních rolí českých mužů a žen v rodině.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno částečně v rámci výuky a doplněno samostudiem.

ZÁKLADNÍ TEMATICKÉ OKRUHY

- Pojmy - pohlaví, gender, rod
- Gender role, genderová identita
- Maskulinita a feminita
- Pohlaví jako stratifikační kritérium
- Postavení muže a ženy ve společnosti
- Sociální rod
- Muž a žena v rodině
- Genderová socializace a její vliv na postavení muže a ženy v rodině
- Česká rodina a dělba rolí v rodině
- Současná očekávání vzhledem k rolím muže a ženy v rodině
- Rodina jako součást identity mužství a ženství

Klíčová slova:

pohlaví – gender – společnost - rodina – rodinné role

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Rozvoj genderových studií v posledních letech soustředil pozornost sociologie rodiny také na vztahy rodu, pohlaví a genderu k rodinným vazbám a socializaci v rodině. Gender je sociální konstrukt, komplementárním pojmem je termín pohlaví, který se užívá pro rozdíly biologické. Pohlaví je na rozdíl od genderu univerzální kategorií, která je nezávislá na čase a místě. Gender vzniká v průběhu socializace jedince. Kultura a společnost působí rozdílně na muže a ženy, což vede k sociálně konstruovaným rozdílům v

jejich chování, očekávání či postojích. Tyto rozdíly nejsou univerzální, v různých společnostech a v různých dobách se významně liší. Sociální vztahy v rodině jsou vystaveny dopadům změn, které přináší ekonomická a sociální transformace. Zatížení jsou však oba partneři v rodině. Stávající modely rodinného soužití se však mění jen pozvolna, protože změna je determinována setrvačností stereotypů genderových rolí, které akceptovali jak muži, tak ženy v průběhu historického vývoje. Řada výzkumů v českém prostředí ukazuje na to, jak je konstruována role muže a ženy v rodině, jak silné jsou přetrvávající stereotypy v genderové socializaci a jak probíhá dělba rolí v současné rodině i genderově zabarvená vyjednávání mezi partnery.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

- BADINTER, Elisabeth. *Materská láska*. 1. vyd. Bratislava: Aspekt, 1998. 277 s. ISBN 80-85549-04-2
- BADINTER, Elisabeth. *XY: o mužské identitě*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2005. 266 s. ISBN 80-7185-727-0
- BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. 145 s. ISBN 80-7184-775-5
- CHEAL, David J. *Sociology of family life*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2002. xi, s. 101 – 103. ISBN 0-333-66575-9.
- ČERMÁKOVÁ, Marie. *Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny*. WP 97:08: Dostupné z http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/153_97-8wptext.pdf
- MAŘÍKOVÁ, Hana. *Muž v rodině – demokratizace sféry soukromé*. Dostupné z: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/143_99-6wptext.pdf
- MAŘÍKOVÁ, Hana - VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Trvalá nebo dočasná změna? : uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. 103 s. Sociologické studie/Sociological Studies. ISBN 978-80-7330-135-4 (brož.).
- OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6
- OATES-INDRUCHOVÁ. *Dívčí válka s ideologií*. Praha. 1. vyd. : Sociologické nakladatelství, 1998. 304 s. ISBN: 80-85850-67-2

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Proveďte krátkou anketu s příslušníky tří generací – mladou generací (18 – 30 let), střední generací (31 – 49 let) a starší generací (nad 50 let) a zeptejte se jich, jaká očekávání mají od partnera v rodině. Jejich odpovědi porovnejte.
2. Zamyslete se nad tím, jakým způsobem se v rodině předávají genderové stereotypy. Najděte pro ně konkrétně příklady.
3. Zamyslete se nad „typickými“ znaky českých mužů a žen a popište je. Existuje něco takového?
4. Pokuste se popsat, jak konstruuje mužství a ženství současná televizní reklama.

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 8:

Rodičovství a socializace v rodině. Mateřství a otcovství jako sociální fenomén. Děti v současné rodině.

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Cílem tématu je poukázat na povahu rodičovství jako specifického vztahu, na aspekty mateřství a otcovství v současné společnosti a nad postavením dětí v současné rodině.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno částečně v rámci výuky a doplněno samostudiem.

ZÁKLADNÍ TEMATICKÉ OKRUHY

- Přejít k rodičovství
- Mateřství, otcovství
- Rodičovství jako vztah
- Sociální faktory rodičovství
- Postavení dítěte v současné české rodině
- Socializace v rodině
- Rozvod
- Rekonstruované rodiny
- Rodičovská dovolená
- Pečující otcové

- Koncept intenzivního mateřství

Klíčová slova:

rodičovství – otcovství – mateřství – děti v rodině

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Rodičovství je svou povahou vztah jednak biologický, ale též sociální. Také proto se pojmů běžných pro označení rodinných vztahů užívá v řadě jiných situací, které chtějí ukázat na blízkou a intenzivní povahu vztahu (otec myšlenky, matka opuštěných, atd.). Otázka, proč se lidé stávají rodiči, se vynořuje až s vynálezem antikoncepce. Na ni pak odpovídají různým způsobem sociologické teorie fertility – sociobiologický přístup, evoluční teorie, sociokulturní teorie, ekonomické teorie. V současných přístupech popisujících rodičovství se také začíná významově odlišovat aktivní aspekt rodičovství od pasivního (parenthood versus parenting). Sám přechod k rodičovství přitom popisuje Možný jako zlomový, nevratný, k němuž může dojít i mimovolně a který je pod silným kulturním tlakem. Samo rodičovství pak může mít rovinu ideovou (systém sdílených hodnot, norem, mínění, názorů spojených s chováním rodičů) a behaviorální. Mateřství a otcovství stejně jako další sociální role v rodině doznávají změn od pevné hierarchie rolí k jejich proměnlivé struktuře a povaze. Značná část odborníků věnuje pozornost tzv. normativnímu diskurzu mateřství, konceptu tzv. intenzivního mateřství, hegemonickému diskurzu v ČR, mateřství a otcovství ve světle rodičovské dovolené a sociální politiky státu. Specifický zájem si pak zasluhují teorie otcovství popisující proměny role otce a věnující značnou pozornost tzv. pečujícím otcům současnosti. Specifika rodičovství a rodinné socializace pak nalézáme především v rodinách po rozvodu, u samostatně pečujících a vychovávajících rodičů a u rekonstruovaných rodin. Socializace dítěte v rodině je pak proměnami rolí také zasaženo.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

- DUDOVÁ, Radka. Otcovství v pohybu. In In *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. s. 160 - 174. ISBN 80-7330-082-6
- DUDOVÁ, Radka, HASTRMANOVÁ, Šárka. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Dostupné z http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/258_SS_07_07.pdf
- CHEAL, David J. *Sociology of family life*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2002. xi, s. 104-105. ISBN 0-333-66575-9.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. s. 13, 56 – 63. ISBN 80-901424-7-8
- MAŘÍKOVÁ, Hana. Genderový aspekt rodičovství. In In *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. s. 141 - 159. ISBN 80-7330-082-6
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. s. 145 - 172. ISBN 80-86429-58-X

- *Práce a péče. Proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie.* 1. Vyd. Praha: Slon, 2008. 162 s. ISBN 978-80-864298-94-6
- TOMEŠOVÁ BARTÁKOVÁ, Helena. 2009. *Cesta zpátky. Návrat žen po rodičovské dovolené na trh práce v České republice.* Brno: Masarykova univerzita, 2009.
- HAŠKOVÁ, Hana, POMAHAČOVÁ, Jana (ed.) *Rodičovství a bezdětnost ve vybraných časopisech pro ženy a pro muže.* Přístup z: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/250_SS_06_13.pdf

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Jak hodnotíte postavení hodnoty rodičovství mezi ostatními hodnotami v naší dnešní společnosti?
2. Charakterizujte v základních bodech způsob vysvětlení fertility u výše uvedených teorií.
3. Čím je přechod k rodičovství mezi všemi životními přechody jedinečný?
4. Charakterizujte koncept tzv. intenzivního mateřství.
5. Jakými znaky by bylo možné charakterizovat tzv. pečující otce? Máte někoho takového ve své blízkosti? Pokud ano, udělejte s ním krátký rozhovor a popište jeho postoje k výchově a péči o dítě i partnerské vztahy v rodině.
6. Najděte informace o současném legislativním rámci rodičovské dovolené.
7. Popište specifika socializace dítěte v tzv. rekonstruované rodině.

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 9:

Rodina a soužití generací. Generační problémy.

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Cílem tématu je poukázat na rodinu v kontextu mezigeneračních vztahů. Současná atomizovaná rodina je stále součástí širších rodinných vazeb a rozšířené rodiny. Bytová výstavba v průběhu normalizační periody však ještě více znesnadnila vícegenerační soužití. Generační odlišnosti jsou navíc zvýrazněny rychle se měnící povahou společnosti, technologickým vývojem a měnící se kulturou. Téma poukazuje na to, jak se s těmito změnami vyrovnává rodina a jak utváří svoje vztahy a spolupráci s příslušníky různých generací.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno částečně v rámci výuky a doplněno samostudiem.

ZÁKLADNÍ TEMATICKÉ OKRUHY

- Pojetí generací v sociologii
- Generační struktura
- Generační vztahy
- Soužití více generací v jedné domácnosti
- Nuklerární versus rozšířená rodina
- Vícegenerační rodina a výchova
- Děti a prarodiče
- Socializace a vícegenerační vztahy

Klíčová slova:

generace – generační vztahy – vícegenerační soužití – socializace v rodině

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Současná rodina je často charakterizována jako atomizovaná a individualizovaná. Přesto je stále součástí širších rodinných vazeb a rozšířené rodiny. Tyto širší vazby a příbuzenské systémy hrají sice v současné euroamerické kultuře menší roli než v jiných společenstvích, přesto ale nejsou bez významu. Litwak např. ukazuje, jak funguje tzv. modifikovaná rozšířená rodina, která si i přes teritoriální vzdálenost udržuje pocit soudržnosti a spolupráce. Generační vztahy jsou poznamenány generační inverzí, generační propastí související s rychlými změnami technologií a společnosti jako celku i trendy v bydlení a životním způsobu. Přesto ale sociální síť zahrnující nejbližší příbuzné patří k základním zachytným bodům při krizových situacích rodiny. S rostoucím vytížením rodičů v profesním životě se jeví úloha prarodičů či dalších členů rodiny při zabezpečení pečovatelské, výchovné, socializační a často i emotivní funkce jako nezanedbatelná. Moderní technologie mohou tak i přes fyzickou vzdálenost pomáhat udržovat blízké a osobní vztahy mezi členy širší rodiny a přispívat k utváření pevné rodinné sítě.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

- DE SINGLY, Francois. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1989. s. 53 – 86. ISBN 80-7178-249-1
- CHEAL, David J. *Sociology of family life*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2002. xi, s. 143 - 145. ISBN 0-333-66575-9.
- ŘEHÁKOVÁ, Blanka. Kontakty s příbuznými a jejich místo v osobní sociální síti. In *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. s. 204 - 225. ISBN 80-7330-082-6
- BALOGOVÁ, Beáta, ŽUMÁROVÁ, Monika. *Medzigeneračné mosty*. 1. vyd. Košice: Menta média, 2009. 112 s. ISBN 978-80-89392-08-7

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Popište principy, kterými se řídí příbuzenské vztahy podle F. De Singlyho.
2. Charakterizujte změny generační struktury s ohledem na sociální status generací.
3. Popište specifika Litwakovy *modifikované rozšířené rodiny* (Možný s. 61).
4. Popište možnosti spolupráce generací při výchově dětí v rodině.

Prostor pro odpovědi:

Téma č. 10:

Rodičovství a kariéra. Problematika sladování rodičovství a profese v současné době. Sociální politika a podpora rodiny.

ÚVOD A CÍL TÉMATU

Cílem tématu je poukázat na problematiku sladování profese a rodinného života, která se jeví být v současné sociologii rodiny jedním z hlavních výzkumných témat. Rodina jako hodnota se stále udržuje na vrcholu hodnotových žebříčků současných generací, přesto jí ale konkurují také nároky společnosti i osobní aspirace (především žen) na uplatnění. Téma tedy představuje výsledky současných výzkumů, systém společenské podpory rodiny i jeho slabá místa a poukazuje na oblasti, které se v této souvislosti jeví pro výchovatské profese jako inspirativní.

Způsob výuky:

Téma je přednášeno částečně v rámci výuky a doplněno samostudiem.

ZÁKLADNÍ TEMATICKÉ OKRUHY

- Profese versus rodina
- Dvoukariérové rodiny
- Dvoupříjmový model rodiny
- Ženy matky na trhu práce
- Strategie sladování rodiny a profese
- Výchovné instituce a jejich vztah k rodině
- Současné trendy v péči o předškolní a školou povinné děti
- Úloha rodinné sítě při sladování profese a rodiny
- Bezdětnost jako strategie

Klíčová slova:

rodina – profese – výchovné instituce – rodinná síť - bezdětnost

SHRNUTÍ A TÉMATA KE STUDIU

Zaměstnání jako všeobecně převažující způsob produkce statků a obživy rodiny se vynořilo historicky poměrně nedávno a ztotožnění zaměstnání s prací se ustavila až po průmyslové revoluci. Feministické hnutí v 70. letech 20. století pak položilo

velký důraz na ekonomickou nezávislost žen, prakticky spjatou s jejich zaměstnáním a vlastním příjmem. Na druhou stranu také zdůraznilo, že práce v domácnosti je sociálně stejně významná a individuálně stejně náročná jako práce mužů v zaměstnání. Proměny postavení muže a ženy v rodině i ve společnosti vedly ke stále větší zaměstnanosti vdaných žen. Veřejná diskuse o postojích k zaměstnanosti vdaných žen se pak odehrávala z pozic konzervativních (ženy nemají pracovat, matky zvláště ne), nekonzervativních (pracovat mají pouze bezdětné ženy) a egalitárních. V posledním půlstoletí se v celé Evropě postupně vyvinul k univerzalitě model dvoupříjmové rodiny. Období péče o malé dítě překlenuje mateřská dovolená, po níž se však matka dříve nebo později vrací ke svému zaměstnání. Hledání slučitelnosti mateřství a zaměstnání vedlo k diferenciaci životních drah. Hledají se různá řešení a různí lidé se různě rozhodují podle svých přirozených preferencí, jehož součástí je stále více vyjednávání o modelu rodiny, k němuž pár směřuje. Ženy, kterým na jejich povolání a nepřerušené kariéře opravdu záleží, se stále častěji rozhodují pro bezdětnost. Sociálně významný je ale také nový sociální jev, který se vynořuje v posledních desetiletích a nabývá na významu. Jsou to tzv. *singles*.

DOPORUČENÁ LITERATURA A JINÉ ZDROJE

- HORA, Ondřej, SIROVÁTKA, Tomáš. 2008. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno/Boskovice: František Šalé – Albert, 2008.
- Alena Křížková (ed.), Hana Maříková, Hana Hašková, Jana Bierzová. *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. Dostupné z: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/251_SS_06_14.PDF
- Jana Chaloupková, Petra Šalamounová. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Dostupné z: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/210_1chalou47%20pro%20tisk.pdf
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. s. 173 - 202. ISBN 80-86429-58-X

KONTROLNÍ OTÁZKY A ÚKOLY

1. Zamyslete se nad tím, jaké je ocenění domácí práce a péče o děti v současné české společnosti.
2. Charakterizujte jednotlivé modely postojů k zaměstnanosti vdaných žen (konzervativní, nekonzervativní a egalitární - viz Možný).
3. Zamyslete se nad současným stavem sociální politiky v oblasti rodičovské dovolené a popište, jak současné rodiny řeší potřeby ekonomického zabezpečení, osobní seberealizace a péče o děti.
4. Jaké výhody a nevýhody má práce na částečný úvazek? Jaký je podíl tohoto způsobu zaměstnání u nás ve srovnání s ostatními evropskými státy a proč tomu tak je?
5. Jaké „náklady ztracených příležitostí“ nese při péči o dítě žena - vysokoškolačka, která zůstane v domácnosti.
6. Které výchovné a jiné sociální instituce pomáhají rodině v její výchovné

funkci a jak se podílejí na úspěšném slučování výchovné a ekonomicko-zabezpečovací funkce rodiny? Uveďte příklady ze svého okolí (regionu).

Prostor pro odpovědi:

SEZNAM POŽADAVKŮ K ABSOLVOVÁNÍ PŘEDMĚTU

Předmět je ukončen udělením zápočtu. Zápočet je udělován za vypracování vlastní seminární práce v rozsahu min. 6 – 8 stran textu, který je analýzou vlastního drobného výzkumného šetření k problematice rodiny. Volba tématu je vlastní, zpracování může být vedeno jak kvantitativní, tak kvalitativní strategií.